

Culturele Dynamiek Versterken

Eindrapport van de adviescommissie
buitenschoolse cultuureducatie
oktober 2015

Culturele Dynamiek Versterken

kennis in uitvoering

BMC | advies

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Sinds 2012 wordt de provincie Noord-Brabant met enige regelmaat geconfronteerd met signalen dat er centra voor de kunsten zijn die “dreigen om te vallen” ten gevolge van gemeentelijke bezuinigingen. Deze geluiden sloten aan bij het beeld dat eerder door de Raad voor Cultuur werd geschetst: in een rapport uit 2013 signaleerde de raad op landelijk niveau een trend van verschraling.

Na de Provinciale Statenverkiezingen 2015 kwam acuut de vraag op tafel of de provincie een actievere rol zou moeten spelen bij het ondersteunen van cultuur-educatieve voorzieningen. Daarover heeft overleg plaatsgevonden met de steunfuncties cultuur in de provincie en met andere betrokkenen. Dit leidde onder meer tot contact op bestuurlijk niveau met de Vereniging van Brabantse Gemeenten (VBG).

Geconcludeerd werd dat het verstandig was om een gezamenlijke adviescommissie in te stellen, met als opdracht de omvang van de problematiek in beeld te brengen en met adviezen te komen aan provincie en de VBG over een gezamenlijke aanpak van deze problematiek.

1.2 Samenstelling commissie

De commissie is als volgt samengesteld:

Mariet Paes (voorzitter)

Kees Jongmans

Geert Overdam

Riny van Rinsum

David Romanello

Rien van der Vleuten

Allies Swinnen

De commissie kreeg inhoudelijke, procesmatige en secretariële ondersteuning van respectievelijk Cor Wijn (BMC), Marianne van Bommel (PON), Jolanda Luijten (PON), Max van Alphen (Kunstbalie) en Addy van Hemert (provincie Noord-Brabant). (Zie ook bijlage 1.)

1.3 Opdracht van de commissie

Beginpunt van het onderzoek was de opdracht van de commissie. Deze luidde als volgt:

Kom met een samenhangend beeld van de ontwikkelingen op lokaal niveau aan de hand van bestaande gegevens. Laat zien wat de consequenties hiervan zijn. Belangrijke aandachtspunten hierbij:

- het effect op de omvang en de kwaliteit van het aanbod;
- het effect op de hoeveelheid banen in de sector;
- de arbeidsvoorwaarden voor werknemers en zelfstandigen in de sector;
- het effect van de ontwikkelingen op de kwaliteit van de dienstverlening.

Kom met een advies aan de VBG en de provincie over de manier waarop gemeenten en provincie kunnen samenwerken om de kwaliteit en toegankelijkheid van het kunst- en cultuureducatie-aanbod en -systeem op een aanvaardbaar peil te houden.

1.4 Visie

De commissie werkte aan haar opdracht vanuit de volgende visie:

- Kunst en cultuur zijn onmisbaar voor de vorming van onze identiteit, de ontplooiing van mensen en de ontwikkeling van creativiteit.
- Kunst en cultuur hebben artistieke, maatschappelijke en economische waarde. Dit zijn geen rivaliserende waarden; zij kunnen elkaar juist versterken.
- De legitimatie van het kunst- en cultuurbeleid is dat zonder steun van de overheid die waarden onvoldoende tot uitdrukking kunnen komen.

1.5 Definitie buitenschoolse kunst- en cultuureducatie (sectorinstituut LKCA)

De definitie omvat doelbewust leren over en door middel van kunst, erfgoed en media via gerichte instructie in de vrije tijd. Bijvoorbeeld bij centra voor de kunsten, culturele instellingen, amateurkunst-verenigingen of via particuliere docenten.

Toelichting

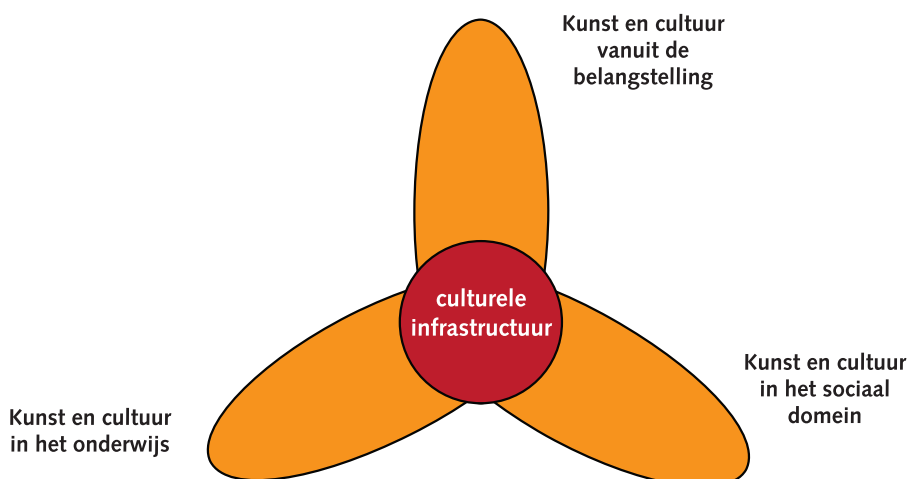
Er is sprake van buitenschoolse cultuureducatie als (amateur)kunstbeoefenaars in hun vrije tijd les nemen of een cursus of workshop volgen bij een docent om hun bekwaamheid te vergroten. Deelname aan activiteiten van culturele instellingen om de ervaring van het publiek te verdiepen, zoals een inleiding bij een theatervoorstelling of rondleidingen bij tentoonstellingen, valt ook onder buitenschoolse cultuureducatie.

Deelnemers leren over cultuur door er actief mee bezig te zijn en zelf producten te maken. Ze doen kennis op door te kijken en luisteren naar cultuuruitingen, door cultuurbezoek en door over cultuur te lezen. En ze leren door te reflecteren op eigen werk en dat van anderen.

Via buitenschoolse cultuureducatie ontwikkelen deelnemers culturele competenties en talenten. Mensen doen kennis op over cultuur als fenomeen en als expressiemiddel. Ze ontwikkelen culturele vaardigheden en een open houding ten aanzien van cultuur.

1.6 Buitenschoolse kunst- en cultuureducatie staat niet op zichzelf

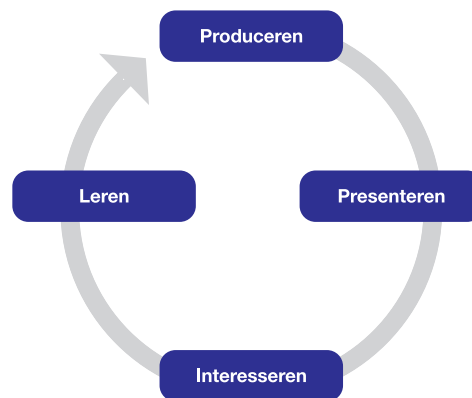
De commissie heeft zich conform de opdracht gericht op de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie. Daarbij is zij zich er terdege van bewust dat dit terrein veel raakvlakken heeft met andere werkvelden. In de eerste plaats met de amateurkunst (de kunstbeoefening in de vrije tijd), maar ook met de binnenschoolse kunst- en cultuureducatie en de professionele kunsten. De onderlinge samenhang is in onderstaande afbeelding goed te zien:

Voor het culturele leven geldt het “propellermodel”. Er zijn drie dynamische propellerbladen afgebeeld die het culturele en maatschappelijke leven voortstuwen. Deze bladen draaien om de as: de culturele infrastructuur, ofwel het geheel van stichtingen, verenigingen, personen en initiatieven die georganiseerd en soms beroepshalve met kunst en cultuur bezig zijn. Daarmee is de samenhang tussen activiteiten en infrastructuur beschreven: voor een rijk activiteitenaanbod is een goede infrastructuur noodzakelijk.

1.7 Rol van de gemeente aan de hand van de creatieve cyclus

Cultuureducatie, cultuurparticipatie en kunstproductie (in de ruimste zin van het woord) zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Uitgangspunt is daarom dat in iedere gemeente, groot of klein, de creatieve cyclus moet kunnen functioneren. Die vorm van samenhang is de basis:

Elk creatief proces kent een aantal vaste stappen: eerst moeten er vaardigheden worden geleerd, vervolgens moeten deze worden aangewend om een creatief product te maken, daarna kan het product aan een publiek worden gepresenteerd, en als er veel draagvlak voor deze kunstuiting is, zal ze wortelen in de samenleving en de basis vormen voor het ontstaan van weer nieuwe creatieve uitingen (en ketens). Zo kun je ook kijken naar de culturele infrastructuur van gemeenten en de activiteiten daarbinnen:

- leren (regulier onderwijs, cultuureducatie, amateurkunst);
- produceren (amateurkunst, professionele kunstproductie);
- presenteren (podia, musea, festivals, galleries, bibliotheken);
- interesseren (draagvlakvorming, marketing, sponsoring, mecenaat).

Essentieel is het inzicht dat de schakels in elkaar grijpen en elkaar versterken, en dat het omgekeerd zo is dat een zwakke schakel de kracht van de hele cyclus aantast. De gemeente zou het functioneren van de creatieve cyclus moeten bevorderen binnen haar gemeenschap: met amateurs of met professionals, met geïnstitutionaliseerde partijen of netwerkorganisaties, met veel geld of met weinig. Het maakt niet uit op welke manier de cyclus functioneert, als hij maar functioneert. En als maar zo veel mogelijk inwoners eraan kunnen deelnemen.

1.8 Rol van de provincie ten aanzien van kunst en cultuur

Het is goed om vooraf helder aan te geven wat precies de rol van de provincie is als het gaat om kunst- en cultuureducatie. Er is geen wet- of regelgeving die de taak van de provincie op het gebied van cultuureducatie of -participatie regelt. Alle beleidsonderwerpen die niet op een wettelijke grondslag berusten, en waar geen bestuurlijke afspraken over bestaan, vallen onder de autonome beleidsruimte van de provincie. Elke provincie kiest daarbij zelf in welke rol ze wil opereren: subsidieverlener, opdrachtgever, partner, stimulator, regisseur, bemiddelaar, ondersteuner, expert, netwerker of fondsenwerver.

De meest actuele omschrijving van de provinciale rol is te vinden in de nota Profiel Provincies (IPO, 2010). De nota noemt zeven kerntaken, waaronder de zorg voor culturele infrastructuur en monumentenzorg. Onder deze kerntaak verstaat de nota het volgende: “Provincies waarborgen diversiteit en spreiding van cultuur in de regio. Op het gebied van cultuurparticipatie hebben provincies een rol in de tweedelijns-ondersteuning, in het bevorderen van de kwaliteit (consulenten) en in de regionale spreiding (toegankelijkheid).”

1.9 Visiedocument Kunstbalie – DOKe

Terwijl de commissie aan het werk was, bereikte haar een visiedocument, opgesteld door de centra voor de kunsten in Noord-Brabant en Zeeland (DOKe) en de provinciale uitvoeringsorganisatie Kunstbalie (zie bijlage 2). Deze visie wordt door de commissie als bijzonder waardevol beoordeeld. De kern ervan is dat wordt gesignaleerd dat de markt de dienstverlening overneemt, maar ook zaken laat liggen. Concreet: in de vraag naar individuele lessen wordt vaak voorzien door particulier aanbod. Voor het aanjagen van projecten, het maken van verbindingen en het voeren van de regie is minder (of geen) aandacht. Het visiedocument ziet hier een belangrijke taak voor de kunstencentra, als actor die vanuit een lokale publieke opdracht verantwoordelijk is voor de culturele levensloop (kennismaken, leren, doen) van de inwoners. Voor het adequaat vervullen van deze taak is verandering nodig. De kracht van het kunstencentrum nieuwe stijl zit hem volgens deze visie in een sterke basis van programmamanagers (inhoud) en netwerkers (relaties, ophalen van de vraag, bouwen en onderhouden van netwerken). Een dergelijke organisatie kan fungeren als spin in het web. Deze publieke taak zou gedragen moeten worden door gemeentelijk beleid en subsidie.

1.10 Belangrijke publicaties

De afgelopen jaren is er veel gepubliceerd over actieve cultuurparticipatie. De belangrijkste documenten zijn:

- Advies Raad voor Cultuur – Meedoen is de kunst (2014);
- Verkenning LKCA – Cultuur in de kanteling (2015);
- Mapping-document LKCA: Lokaal stelsel actieve cultuurparticipatie in transitie (2014);
- De toekomst van het provinciale cultuureducatie en -participatiebeleid, een publicatie van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA), het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) en de Raad van twaalf (2014);
- Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd, SCP (2010).

Deze publicaties zijn gebruikt bij het opstellen van dit rapport.

Culturele Dynamiek Versterken

2 Onderzoeksopzet

De commissie heeft eerst de stand van zaken in de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie in kaart gebracht. Een kort document op basis van bestaande informatie vat de situatie van de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie samen. De resultaten hiervan vindt u in bijlage 3.

De commissie heeft haar opdracht interactief aangepakt. In de eerste fase is een inventarisatie gemaakt van de ontwikkelingen op het gebied van de lokale culturele voorzieningen op gemeentelijk niveau, en hoe deze zich verhouden tot de inhoudelijke ambities van de provincie. Hiertoe werd onder meer op 14 juli 2015 een rondetafelbijeenkomst met deskundigen en betrokkenen gehouden (zie bijlage 4). De hoofdvragen waren: hoe ziet de problematiek van de lokale culturele infrastructuur eruit? En: wat zijn de opgaven waar we voor staan?

Vervolgens hebben we de belangrijkste vraagpunten via een online inputplatform voorgelegd aan een community van ongeveer zeventig personen. Voor deze online discussiegroep werd een brede klankbordgroep van betrokkenen opgericht die gedurende het traject intensief meedacht. Op het afgesloten platform (afgeschermd website) hadden alleen de genodigde leden van de researchcommunity toegang. Via verschillende technieken (polls, opdrachten, storytelling, discussieplatform) konden de communityleden reageren op de diverse onderzoeksvragen en/of meedenken over oplossingen voor de belangrijkste opgaven. De deelnemers konden ook zelf gesprekken starten over zaken die zij belangrijk vinden en zo onderwerpen agenderen. De onderzoeksronde met de researchcommunity duurde twee weken en leverde een rijke oogst aan opvattingen en suggesties op (zie bijlage 5).

Tegelijk met de discussie in de community zijn er interviews gehouden met enkele sleutelpersonen (zie bijlage 6). Dit betrof personen die niet in de gelegenheid waren deel te nemen aan de rondetafelbijeenkomsten of mensen aan wier mening door de commissie een bijzonder belang werd gehecht.

3 Resultaten

3.1 Stand van zaken ten aanzien van de buitenschoolse cultuureducatie

Om te komen tot actieve of passieve deelname aan kunst en cultuur door burgers is een soepel samenspel tussen de functies in de creatieve cyclus noodzakelijk. Door veranderingen in de maatschappij (met name in patronen van vrijetijdsbesteding en in de houding van burgers tegenover de waarde van kunst en cultuur) staan organisaties die deel uitmaken van deze cyclus onder druk. Als we specifiek inzoomen op de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie (met name op de functie "leren"), zien we de volgende ontwikkelingen:

- De actieve cultuurparticipatie in Nederland daalt (in de periode 2007-2011 met 24%), maar is nog steeds hoog in vergelijking met andere Europese landen.
- Het aantal kunstcentra in Brabant daalt (van 25 in 2011 naar 17 in 2015).
- Het werkgebied van de centra wordt kleiner (van 56 gemeenten in 2011 naar 30 in 2015). Resterende kunstcentra bevinden zich over het algemeen in de grote en middelgrote steden.
- Het aantal zzp'ers en particuliere instituten neemt toe. Het is niet bekend met hoeveel.
- Het is niet duidelijk wat het precieze effect is op de totale werkgelegenheid in de sector. Wel is duidelijk dat het aantal reguliere banen in het publieke deel van de sector snel terugloopt. Exacte cijfers hierover zijn er niet.
- Uit landelijke onderzoeken blijkt dat de arbeidsvoorwaarden voor docenten behoorlijk zijn verslechterd. Meer dan de helft van de docenten geeft aan niet of nauwelijks rond te kunnen komen. Er is geen reden om aan te nemen dat dit niet voor Brabant zou gelden.
- Het effect van deze ontwikkelingen op de kwaliteit van de dienstverlening is moeilijk vast te stellen. Uit de gegevens die wij daarover hebben ontstaat een diffuus beeld. Ook hier lijkt het beeld in Noord-Brabant overeen te stemmen met het landelijke beeld.
- Zowel kunstcentra als particuliere instituten richten zich op het onderwijs, de cursusmarkt en de amateurkunst (de gehele culturele loopbaan). In de zorg wordt veel geëxperimenteerd; uit de experimenten die wij volgen blijkt dat het nog te vroeg is om te spreken van een structurele samenwerking tussen kunst en zorg. De verbinding tussen de professionele kunsten en de kunstcentra en particuliere instituten komt nog maar mondjesmaat tot stand.
- Er zijn weinig gegevens beschikbaar over de toegankelijkheid van het kunst- en cultuureducatie-aanbod voor burgers, over kostenontwikkeling en de fysieke nabijheid van het aanbod.
- Het professionele kunst- en cultuuraanbod staat onder druk door recentelijke en nog te verwachten bezuinigingen van nationale, provinciale en lokale overheden.
- Verwachtingen over het toenemen van sponsorinkomsten blijken niet realistisch.

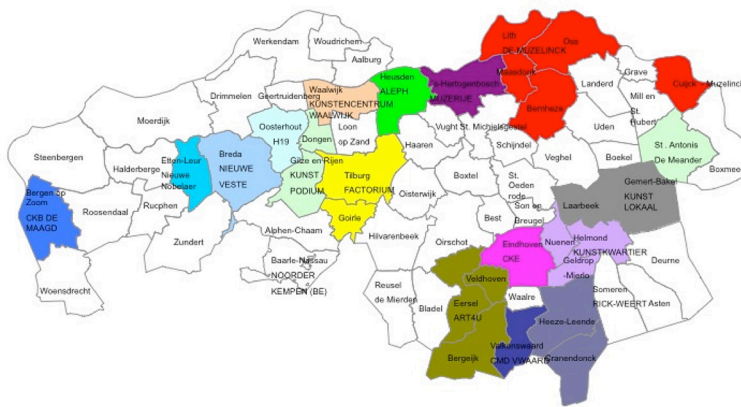
Het wegvallen van publieke organisaties, gecombineerd met andere bezuinigingen, suggereert dat er sprake is van verschraling van het aanbod, met name op het platteland. Het is de vraag of dat werkelijk zo is. Ja, er is verschraling vanuit de constatering dat er minder geld vanuit de (lokale) overheid beschikbaar is. Het aantal publiekelijk gefinancierde organisaties daalt fors, met name buiten de steden. Maar in veel gevallen nemen particuliere organisaties en individuen de taken van verdwenen instellingen over.

Er zijn nauwelijks gegevens over de ontwikkeling van de kosten of de toegankelijkheid van het kunst- en cultuuronderwijs. Het is dus de vraag of burgers daadwerkelijk een probleem ervaren.

Werkgebieden kunstcentra aangesloten bij DOke 2012

Werkgebieden van de bij DOke aangesloten kunstcentra juli 2015

Toelichting: bovenstaande plaatjes laten zien dat het werkgebied van de kunstcentra van Brabant kleiner is geworden.

3.2 Uitkomsten rondetafelgesprekken en online community

In de rondetafelgesprekken en de online community signaleren we de volgende ontwikkelingen binnen de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie (de gebruikte citaten komen uit de discussies binnen de online community):

- Er wordt een versplintering van het aanbod geconstateerd. Hoewel het per gemeente verschilt, zien we dat bibliotheken en kunstcentra minder financiële armslag krijgen en in sommige gevallen zelfs omvallen. Er is versraling van het aanbod op het platteland, en ook in steden. Het huidige aanbod is op sommige onderdelen te duur en dus minder toegankelijk voor iedereen. Maar er worden ook nieuwe ontwikkelingen en spelers gezien. "Ik denk dat instituten hun langste tijd hebben gehad. De muziekschool zoals we die kenden, zal denk ik verdwijnen. Kunst- en cultuureducatie zal veel meer afhangen van lokale initiatieven en individuele docenten. Wel zie ik een rol voor intermediairs die aanbod en vraag bij elkaar brengen. Dus een platform waarop de klant kan zien welk aanbod er in de regio is."
- Kunst- en cultuureducatie wordt steeds vaker ingezet als onderdeel van een culturele activiteit. "Op die manier wordt het wellicht een marketingtool, waarmee je indirect toch velen educatief verrijkt. Zoals het Fantastisch Kinderfilmfestival. De meer arthouse kinderfilms worden vaak minimaal bezocht in filmtheaters. Tijdens dit festival bezoek je een kinderfilm en daarnaast zijn er vele installaties, doe-dingen, eten & drinken volgens een jaarlijks wisselend thema."
- Het merendeel van de deelnemers vindt dat kunst- en cultuureducatie zo toegankelijk en laagdrempelig mogelijk moet zijn voor een ieder (zowel financieel als dichtbij), en kwalitatief van hoog niveau.

- Kunst- en cultuureducatie is van belang voor de werkgelegenheid van kunstenaars en docenten, en heeft sociaal-maatschappelijke effecten. De keuze om aan buitenschoolse kunst- en cultuureducatie deel te nemen moet vrij zijn. “Waarom zou je mensen die in hun vrije tijd iets doen wat naar hun idee (en dat van hun vrienden of naasten) zinvol en plezierig is, en dat voor de samenleving niet onschadelijk en niet illegaal is, opzadelen met allerlei verder strekkende doelen?”
- We zien dat de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie eigentijdser gemaakt moet worden: er zijn nieuwe vormen nodig en er moet meer vraaggericht gewerkt worden. “De sector blijft denken vanuit idealen (verlichting, burgerschap...) en vanuit een ideale leer-infrastructuur (doorlopende leerlijnen), en blijft hierdoor erg in een aanbodgerichte houding zitten. Deze rechtlijnige, schoolse, vaste patronen staan soms haaks op wat veel creatievelingen in hun vrije tijd willen.”
- Er moet meer vanuit (brede) netwerken en minder vanuit instituten worden gewerkt. Het beeld komt naar voren dat een transformatie nodig is in de manier waarop de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie op dit moment georganiseerd is.

Culturele Dynamiek Versterken

4 Conclusies

4.1 Conclusies

De eerste opdracht van de commissie was de ontwikkelingen binnen de lokale buitenschoolse kunst- en cultuureducatie in kaart brengen en daarbij een accent leggen op de toegankelijkheid. Ook keken we naar veranderingen in de arbeidsvoorwaarden en werkgelegenheid in de sector. Op basis van ons onderzoek kunnen we de volgende ontwikkelingen schetsen:

In zijn algemeenheid weten we weinig van de lokale buitenschoolse cultuureducatie, met name als het gaat om particuliere instituten. Deze instituten bedienen ongeveer 80% van de markt. Er zijn weinig exacte gegevens over de situatie in Noord-Brabant.

De onderzoeken en gegevens die we wel hebben, gaan met name over het publieke deel van de sector: de kunstcentra. Het beeld dat we krijgen is niet rooskleurig. Gemeenten bezuinigen fors op kunst en cultuur, en kunstcentra worden geconfronteerd met enorme bezuinigingen. De medewerkers van de instellingen ondervinden dit in sterke mate: hun inkomen loopt terug; het merendeel van de docenten heeft moeite om rond te komen.

Kunstcentra moeten zichzelf opnieuw uitvinden, en dat gaat moeizaam. De visie van DOKe en Kunstbalie biedt een mooi perspectief. Maar kunstcentra krijgen niet de tijd om de veranderingen te implementeren.

Bovenstaande ontwikkelingen worden gevoed door de door het SCP geconstateerde veranderingen in gedrag patronen van mensen als het gaat om hun vrijetijdsbesteding. Bovendien hechten overheden minder aan het publieke belang van kunst-educatie, wat aansluit bij de al eerder in gang gezette trend van de terugtrekkende overheid.

Over de toegankelijkheid van de kunst- en cultuureducatie is weinig te zeggen. In onze verkenning hebben we geen cijfers hierover gevonden. We weten te weinig van de spreiding van docenten en instellingen over Noord-Brabant, en vonden slechts heel beperkte cijfers over deelname. We kunnen niets zeggen over de vraag of mensen met lage inkomens nog gebruikmaken van de voorzieningen. Bovendien weten we niets over de invloed van het internet: in hoeverre mensen nu al gebruikmaken van (gratis, informeel) online-onderwijs, bijvoorbeeld via YouTube. Gemeenten lijken zich wel bewust te zijn van de problematiek. In verschillende gemeenten zijn er rugzakjesregelingen en worden jeugd cultuurfondsen opgericht. Echter, een goed overzicht van de verschillende acties van gemeenten ontbreekt.

Het is jammer dat we niet alle conclusies kunnen onderbouwen met degelijke cijfers. Willen we deze ontwikkelingen beter in beeld krijgen, dan is het noodzakelijk dat we meer onderzoek doen in de sector en dat data structureel worden verzameld.

4.2 Consequenties

Aan de commissie is gevraagd de consequenties van de ontwikkelingen in kaart te brengen. De commissie meent dat de huidige ontwikkelingen de volgende consequenties zullen hebben:

- De toegankelijkheid van de kunst- en cultuureducatie zal afnemen. De commissie verwacht dat kunst- en cultuureducatie met name voor mensen in achterstandssituaties minder goed bereikbaar wordt.
- De commissie constateert dat het aanbod aan kunst- en cultuureducatie verder zal versplinteren. Dat kan betekenen dat de zichtbaarheid van het nog bestaande aanbod zal verslechteren.
- De commissie constateert dat met name op het platteland het aanbod aan het verschrallen is, en verder zal verschrallen. Dat zal zijn weerslag hebben op de deelnamecijfers, de vitaliteit van het lokale culturele veld en uiteindelijk op de levendigheid en leefbaarheid van lokale gemeenschappen. De gevolgen hiervan zullen in de komende jaren manifest worden.
- De commissie ziet dat de kunst- en cultuursector een steeds onaantrekkelijker sector wordt om in te werken. De eisen zijn hoog, de salarissen laag. De instroom in het kunstvakonderwijs is nu nog groot, maar de commissie verwacht dat op termijn minder mensen zullen kiezen voor een kunstvakopleiding.

5 Advies

5.1 Vooraf

De commissie heeft op basis van de resultaten en conclusies een aantal adviezen geformuleerd. Conform de opdracht in eerste instantie aan de gemeenten en de provincie, in tweede instantie ook aan instellingen op het terrein van de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie. De adviezen komen voort uit de opbrengsten van de online community en de interviews, en uit persoonlijke waarnemingen van de commissieleden. De adviezen worden aangevuld met citaten uit de interviews en van de online community.

Monitor buitenschoolse cultuureducatie

De commissie adviseert een monitor in te stellen voor de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie. Onderwerpen die hierin aan bod moeten komen, zijn onder andere: het aantal actieve organisaties en individuele aanbieders, cijfers over gemeentelijk beleid (rugzakjes, jeugdcultuurfonds, lokale regie) en de effecten daarvan, en cijfers over werkgelegenheid en arbeidsvoorwaarden van docenten.

Cruciale rol lokale overheden

De adviescommissie benadrukt dat nieuw beleid niet alleen dient te komen van de provincie en de VBG, maar juist ook van individuele gemeenten. De gemeenten spelen een cruciale rol als het gaat om het stimuleren van het lokale kunst- en cultuurklimaat. Zij moeten zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheid en vanuit die verantwoordelijkheid samen met lokale kunst- en culturele organisaties en andere partners werken aan een goed functionerende creatieve cyclus. Investeren in een goed lokaal cultureel klimaat loont! Een structurele financiële impuls vanuit lokale overheden is noodzakelijk.

5.2 Advies aan gemeenten

Voor de gemeenten heeft de commissie de volgende adviezen:

1. Voer de lokale regie

Uit de verkenning blijkt dat het voeren van de lokale regie van groot belang is. "De verbinding met elkaar zoeken is uiteraard zeer belangrijk. Wel moeten we wat mij betreft in de gaten houden dat we niet doorschieten in het organiseren van het organiseren van alle netwerken, van vraag en aanbod. Lokaal maatwerk lijkt me cruciaal." De commissie is van mening dat het voeren van de lokale regie een publieke verantwoordelijkheid is. Lokaal kan de verbinding worden gelegd tussen kunst- en culturaanbod en andere activiteiten die plaatsvinden in het publieke domein. Er kan samenwerking ontstaan tussen kunstenaars, kunstproducenten, podia, festivals, musea, galleries, centra voor de kunsten, bibliotheken, andere presentatieplekken, het onderwijs, de zorg of het buurthuis. Op deze manier kunnen flexibele samenwerkingsverbanden tot stand komen vanuit de vraag in de samenleving, en zo kan de creatieve cyclus blijven draaien.

Het afsluiten van convenanten tussen partners die een rol spelen in de culturele loopbaan van inwoners lijkt de commissie een goede invulling van de lokale regierol. Onderdelen van deze convenanttrajecten zijn in ieder geval een gezamenlijke visievorming, het opzetten van constructieve samenwerkingsverbanden en het maken van afspraken over dienstverlening en investeringen, liefst gedurende een langere periode. Ook andere investeerders, zoals bedrijven en particulieren, zouden hierin een rol kunnen spelen. De provincie zou een en ander kunnen aanjagen en met ondernemers en particuliere fondsen kunnen bekijken welke gemeenten extra willen/kunnen investeren in vernieuwing.

2. Bevorder kunst- en cultuureducatie op scholen

Buitenschoolse kunst- en cultuureducatie kun je niet los zien van wat er binnen de scholen gebeurt. Ook in de rondetafelgesprekken en de online community wordt nadruk gelegd op goede binnenschoolse kunst- en cultuureducatie als een

noodzakelijke basis voor de educatie buiten de school. Op school kunnen kinderen kennismaken met kunst- en culturele uitingen; erbuiten kan dan gezocht worden naar verdieping en verrijking. "Startend vanuit Cultuureducatie met Kwaliteit en de partners die daarin samenwerken, kan een brug geslagen worden van binnenschools naar buitenschools leren/ervaren, wellicht op een vindplaats dicht bij de school. Geslaagde voorbeelden: try-out cultuur, in Tilburg zijn we bezig met de opzet van wijkorkesten in samenwerking met de amateurkunst. Niet denken vanuit het aanbod, maar vanuit de vraag." De betekenis van kunst en cultuur voor andere domeinen kan daarbij een goede rol spelen. Welke verbinding kan gemaakt worden met wat er al op de scholen gebeurt?

3. Verbind kunst- en cultuureducatie met maatschappelijke opgaven

De grote decentralisaties bij gemeenten, de plaats van kunst en cultuur in de samenleving en de huidige maatschappelijke opgaven zijn ontwikkelingen die we niet los kunnen zien van de transformatie van de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie. "Positief: waar een kans ligt, is hoe het amateursegment (koren, harmonieën, musicalverenigingen etc.) zich gaat ontwikkelen ten opzichte van de veranderende maatschappij. Het gevoel van community, gezamenlijkheid en het kunnen vragen van directe steun, met kunst- en cultuuraanbod als bindende factor, zullen toch veel eerder daar liggen dan bij het opgelegde matches van vraag en aanbod vanuit overheidsinstanties of instituten. Amateurverenigingen zullen zich meer en meer als nieuwe sociale cohesieplatformen profileren, willen ze hun toekomst veiligstellen. Verankering in de maatschappij en betrokkenheid bij die maatschappij kan alleen vanuit de mensen zelf komen. In dit geval amateur-uitvoerders, professionele kunstenaars en de directe cirkel daaromheen."

Maatschappelijke opgaven kun je verbinden met buitenschoolse kunst- en cultuureducatie, maar dienen wel geïntegreerd te worden in de beleidsdoelen van overheid en instellingen. De aansluiting loopt nog niet vanzelf, vergt een verandering van denken en werkwijze. "De overheden stellen steeds vaker de vereiste dat organisaties verbindingen leggen met andere sectoren om in aanmerking te komen voor bekostiging. Dat ontlokt wel de reactie dat dat verbindende, noem het in bestuurlijke termen 'integraal denken en werken', ook van de overheid verlangd wordt." De kunst- en cultuursector zal zich moeten openstellen voor samenwerking. Dat gebeurt al veelvuldig, maar het kan nog veel beter. Van de andere kant zullen de andere sectoren zich moeten openstellen voor de kunst- en cultuursector – het kan geen eenrichtingsverkeer zijn.

5.3 Advies aan de provincie

In het onderzoek van de commissie heeft de provincie de rol van verbinder, stimulator en ondersteuner van gemeenten. De provincie kan lokale issues opschalen en agenderen. In zijn algemeenheid ziet de commissie het als een belangrijke taak voor de provincie om de toegankelijkheid en kwaliteit van de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie op peil te houden, zowel regionaal als lokaal. De provincie zou, onder de centrale noemer van "maatschappelijke opgave", aan gemeenten, organisaties, ondernemers en bewonersgroepen een aanbod kunnen doen in de vorm van een menukaart, een stimuleringsprogramma op maat dat ruimte maakt voor nieuwe initiatieven.

Ter illustratie is het leefbaarheidsprogramma Leefbaarheid@Brabant genoemd, waarbij zo'n menukaart wordt gebruikt. Dit programma heeft laten zien dat door de inzet van de provincie succesvolle verbindingen tot stand gebracht kunnen worden, dat er innovatieve ontwikkelingen plaatsvinden en het zelf organiserende vermogen binnen de sector wordt versterkt. Bovendien is het een middel om door samenwerking de eigen kernopgaven te realiseren.

De commissie geeft de volgende suggesties voor de provinciale menukaart cultuureducatie@brabant:

- Het begeleiden van de opbouw van een lokaal projectteam.
- Stimuleren en faciliteren van experimenten in kunst- en cultuureducatie, onder meer via Brabant C.
- Faciliteren van deskundigheid: beschikbaar stellen van professionele deskundigheid en ondersteuning vanuit de provincie en haar steunfuncties. Met factsheets kunnen weloverwogen keuzes worden gemaakt, en kan er gericht gestuurd worden op koppeling of stapeling van subsidies.
- Realiseren van schaalvoordelen waar mogelijk: denk aan Buurtzorg-achtige backoffice-taken en Sportservice-achtige oplossingen voor het "ontzorgen" van werkgevers en het verbeteren van arbeidsomstandigheden in de buitenschoolse cultuureducatie.

- Regisseren en stimuleren van netwerken en samenwerkingsverbanden op regionaal niveau tussen gemeenten, onderwijs, kunstenaars, professionele kunstinstellingen en culturele steunfuncties.
- Ondersteunen van bestaande intermediaire functies van kunst- en cultuurinitiatieven en het onderwijs richting buitenschoolse kunst- en cultuureducatie.
- Organiseren van provinciale en regionale kennisdelingsbijeenkomsten (goede voorbeelden voor het voetlicht brengen).
- Onderzoeken van de mogelijkheden om in de provincie de werkgelegenheid en werkomstandigheden van partijen (ZZP'ers) te versterken.
- Aan het werk zetten van aanjagers. Samenwerken is mensenwerk. Soms ontstaat een netwerk niet vanzelf, maar moet het worden opgebouwd.
- Pilots mogelijk maken. Interessant zou zijn om juist daar pilots te beginnen waar het kunst- en cultuureducatie-aanbod is verdwenen. Wat kan er met een gebiedsgerichte benadering tot stand worden gebracht samen met lokale organisaties?
- In de te sluiten convenanten tussen provincie en gemeenten nadere afspraken maken over welke stappen waar en wanneer gezet zullen worden.

5.4 Advies aan gemeenten en provincie

Op basis van de rondetafelgesprekken en de online community kan de commissie een aantal specifieke adviezen meegeven aan zowel provincie als gemeenten. Deze adviezen sluiten goed aan bij de opdracht van de commissie: hoe kunnen gemeenten en provincie samenwerken om de kwaliteit en toegankelijkheid van de kunst- en cultuureducatie op een aanvaardbaar peil te houden?

Ga in gesprek en blijf in gesprek met het culturele veld. Er dient ruimte te zijn voor kunst- en culturele organisaties om mee te denken bij de ontwikkeling van beleid, om gesprekspartner te zijn en een beroep te kunnen doen op subsidiestromen.

Werk samen aan een gemeenschappelijk doel. Provincie en gemeenten kunnen afspraken maken over gezamenlijke inspanningen of financiële impulsen. Gemeenten hebben te maken met forse bezuinigingen die hun weerslag hebben op de kunst- en cultuursector. De provincie dient gemeenten uit te dagen expliciet te benoemen waar zij hun middelen aan willen besteden. Samen zouden ze kunnen verkennen hoe ze bijvoorbeeld nieuwe organisaties en initiatieven een kans gaan geven.

Faciliteer kunst- en cultuureducatie. De lokale teams en netwerken, bestaande uit professionele kunstenaars en kunstinstellingen, (semi)profs, amateurs, verenigingen, bewonersgroepen en betrokkenen uit andere domeinen, moeten worden uitgenodigd en gefaciliteerd om nieuw en eigentijds aanbod te ontwikkelen – bijvoorbeeld met geld, werkruimtes en advies. Daarbij hoort ook het mogelijk maken van nieuwe presentatieplekken en -vormen, van nieuwe manieren om kunst en cultuur over te dragen. Het aangaan van nieuwe allianties, met het bedrijfsleven, de amateurkunst, de zorg, het onderwijs, vormen van dagbesteding, bibliotheken, media enzovoort, is hiervan ook een onderdeel.

Stimuleer samenwerking in het veld en werk buiten bestaande kaders. Het stimuleren van samenwerking is van groot belang om te komen tot gezamenlijke doelen en co-creatie. Kennis, expertise, slagkracht, innovatievermogen en visie zo veel mogelijk met elkaar delen, is daarbij belangrijk. Wat kan men binnen de kunst- en cultuureducatie leren van andere sectoren en bedrijven? Doel is het artistieke en culturele leven duurzamer verbinden met andere sociale structuren in de samenleving.

Faciliteer de transformatie. Provincie en gemeenten kunnen de transformatie naar nieuwe organisatorische modellen vergemakkelijken door centra en initiatiefnemers tijd en (transitie)geld te geven om een nieuw organisatie-model tot stand te brengen. De commissie adviseert de provincie een substantieel meerjarig fonds op te richten waarmee innovatie op dit vlak wordt aangejaagd. De werkwijze kan worden afgeleid van de manier waarop gemeenten en provincie samenwerkten om culturele marktplaatsen op te richten.

Durf te experimenteren. Het is van belang dat de verschillende overheidslagen tot een integraal beleid komen en ruimte geven aan onderzoek, experiment en een avontuurlijke aanpak. Ruimte voor experiment betekent ook ruimte in procedure en verantwoording: vooraf staat immers niet vast welke resultaten zullen worden bereikt.

5.5 Advies aan kunstcentra en andere organisaties actief in de lokale buitenschoolse kunsteducatie

De commissie kan niet anders dan concluderen dat een transformatie van de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie noodzakelijk is. De eerder genoemde visie van Kunstbalie en DOKe biedt daarvoor veel aanknopingspunten. De commissie wil, in lijn met die visie, de volgende punten meegeven aan organisaties in de kunst- en cultuureducatie, wederom gelardeerd met citaten uit de online community en de interviews.

Creëer professionele en amateurkunst- en cultuureducatie-netwerken via onder andere online platforms. Online platforms bieden toegang tot kennis en andere mensen en zijn een hulpmiddel voor netwerkvorming. Via internet kunnen mensen gemakkelijker en sneller dan ooit hun waarde op de juiste plek inzetten. Amateurkunst en professionele kunst hebben een magnetische kracht en online platforms kunnen deze kracht vergroten. Gemeenten in hun rol als lokale regisseur kunnen helpen de platforms te initiëren en te voeden, zowel voor de amateurkunst als voor netwerken van de professionele kunst.

Werk aan inhoudelijke en pedagogische kwaliteit van het kunst- en cultuuronderwijs en stimuleer na- en bijscholing van docenten. Uit de verkenning kwam een duidelijk signaal: de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie kan eigentijds worden ingericht en moet beter aansluiten op de huidige vraag van de gebruiker. "Ik neem Cinekid en STRP als voorbeelden hiervan; kinderen zijn bezig met het maken van films, games en robots door gebruik te maken van de nieuwe technologie, een manier om zichzelf uit te drukken en te ontwikkelen. Dit moet gezien worden als nieuwe tool, ook binnen kunst- en cultuureducatie."

Het aanbod moet toegankelijker zijn en gebruikers meer aanspreken. Denk aan het aanbieden in korte blokken, minder prestatiegericht, en op toegankelijke tijden. "Dus (...) geen wedstrijdelement, vrij en open werken om kinderen te prikkelen, samenwerken met andere partijen, praktische voorwaarden goed overwegen: welke dag in de week ... betaalbaarheid, bereikbaarheid." Aanbod dat beter aansluit bij de eisen van deze tijd is meer projectgericht, zoals theaterscholen toewerken naar een afsluitende presentatie. Tegelijkertijd zijn er instellingen die hun aanbod al op een vernieuwende manier ontwikkelen en aanbieden: "Een goed voorbeeld is de Muzerije in 's-Hertogenbosch, zoals die is ontstaan nadat de subsidie bijna werd gehalveerd. Nieuwe activiteiten, andere opzet van cursussen, nieuwe samenwerkingsverbanden en doelgroepen."

Docenten en kunstenaars hebben meer capaciteiten nodig dan alleen (technisch) vakmanschap, zoals het overtuigen en enthousiasmeren van hun leerlingen.

Een erkend diploma is niet meer genoeg. "Ons vak is namelijk niet 'beschermd'. Iedereen die pianospeelt mag zich pianodocent noemen. Er is veel particulier initiatief. Een ZZP'er zal zeer duidelijk aan moeten geven, via de eigen website bijvoorbeeld, wat hij of zij beoogt met lesgeven. De klant zal hier wel of niet op reageren."

De mening van de klant telt steeds zwaarder; door het internet zijn ervaringen van gebruikers makkelijker te delen. "We leven steeds meer in een wereld waar we onze ervaringen van diensten delen, en deze ervaringen van afnemers/gebruikers zijn in mijn ogen veel meer waard dan een keurmerk dat wordt afgegeven door een instantie op basis van een checklist (bij wijze van, ik weet dat het niet zo gemakkelijk ligt)." Het kwaliteitsbegrip moet dus breder worden ingevuld. "Harde indicatoren voor borging van kwaliteit zijn natuurlijk diploma's van docenten; zachte indicatoren kunnen voortkomen uit vastgelegde feedback van leerlingen/studenten/klanten, uit prijzen en aanbevelingen van vakbroeders."

Tijdens de rondetafelgesprekken en de communitydiscussie kwam het belang van (bij)scholing van docenten en kunstenaars naar voren. Stimuleren van een passend aanbod van bij- en nascholing voor docenten en kunstenaars is belangrijk.

Maak buitenschoolse kunst- en cultuureducatie zichtbaar. Laat succesvolle verbindingen tussen kunst en cultuur met activiteiten in het onderwijs, de professionele kunst- en cultuursector, met de zorg, op het werk of in het buurthuis zien. "Waar is vraag naar, en waar is lokaal behoefte aan? In eerste instantie kijken naar de (potentiële) gebruikers van kunst- en cultuureducatie, de klant, en daarna naar de netwerkpartners en mogelijkheden van samenwerking. Het voor de klant zichtbaar en bereikbaar maken van het lokale aanbod staat daarbij voorop."

Buitenschoolse kunst- en cultuureducatie kun je op allerlei manieren zichtbaar maken, bijvoorbeeld door een ambassadeur te zoeken; denk aan iemand die bij een breed publiek bekend is (bijvoorbeeld Gers Pardoel of Guus Meeuwis). Een andere optie is het organiseren van een wedstrijd op provinciaal niveau (denk aan de Brabantse Dorpen Derby), die je met goede marketing en pr onder de aandacht brengt. Dat zorgt voor betrokkenheid en bekendheid bij een groter publiek. Een andere manier is professionele kunstenaars en kunstinstellingen vragen bij hun aanbod vernieuwende kunsteducatie-activiteiten te ontwikkelen, en hun kunstaanbod in een bredere en toegankelijke context aan te bieden.

Zoek nieuwe organisatorische modellen. De transformatie van de buitenschoolse kunst- en cultuureducatie kun je op verschillende manieren vertalen naar organisatorische modellen. Hier is al door verschillende organisaties over nagedacht. Een echte optimale vorm lijkt nog niet gevonden. De commissie kan zich vinden in de contouren die worden geschetst in de visie van Kunstbalie en DOKE.

Deze visie stelt lokale teams of netwerken voor die op lokaal niveau als een spin in het web functioneren. Ze worden ondersteund door een professionele backoffice die voor de gehele provincie werkzaam is (voor personeelszaken, inkoop, organisatie, financiën, automatisering, marketing, huisvestingszaken). Dit model doet de commissie denken aan het systeem van Buurtzorg, met een hoofdkantoor en een veelheid aan uitvoerende teams. De commissie ziet veel in de manier van werken van Buurtzorg en vindt het een belangrijke inspiratiebron om te komen tot nieuwe modellen.

Daarbij is het goed om de organisatie in handen te geven van partijen die in staat zijn om de transitie te maken. Dit kunnen centra voor de kunsten zijn, of bibliotheken, maar ook andere culturele ondernemers of een samenspel van partijen. De achterban van deze organisaties zijn de lokale professionele kunstenaars en kunstinstellingen, semiprofs, amateurs, verenigingen en geïnspireerde betrokkenen uit andere domeinen. Al deze mensen en organisaties kunnen worden ingezet voor het uitvoeren van activiteiten.

Culturele Dynamiek Versterken

Bijlagen

Bijlage 1	Samenstelling commissie
Bijlage 2	Visiedocument Kunstbalie – DOKe
Bijlage 3	Notitie stand van zaken buitenschoolse cultuureducatie
Bijlage 4	Opbrengsten rondetafelbijeenkomst
Bijlage 5	Opbrengsten online community
Bijlage 6	Opbrengsten diepte-interviews
Bijlage 7	Pamflet

Culturele
Dynamiek
Versterken
Culturele
Dynamiek
Versterken
Culturele
Dynamiek
Versterken
Culturele
Dynamiek
Versterken

kennis in uitvoering

BMC | advies